

Az európai népesség számának növekedése 1700 és 1920 között

Kabuzan, Vladimir Maksimovič: Estestvennyj prirost, migraciá i rost naseleniá Evropy i Rossijskoj imperii v XVIII – načale XX veka. = Otečestvennâ istoriâ, 2001. 5. no. 155–160. p.

A 18. század óta az európai államokban mind tökéletesebb módszerek és eljárások alakultak ki a népesség statisztikai nyilvántartására, úgyhogy – a kisebb-nagyobb hiányságoktól és pontatlanságoktól eltekintve – reális adatokkal lehet szolgálni a földrész demográfiai helyzetéről és változásairól.

Külön szerencse, hogy voltak olyan tudósok, akik ezeket az adatokat összeszedték, csoportosították, elemezték és közzé is tették. Közülük a német O. Hübner (Geographisch-statistische Tabellen aller Länder der Erde. 1–73. Ausg. Wien, 1880–1939), a szovjet B. C. Uralanis (Rost naseleniá v Evrope. [Opyt isčisleniá.] Moskva, 1941) és az angol C. McEverdy és R. Jones (Atlas of World Population History. London, 1978.) szerzett különös érdemeket.

Szerzőnk az így rendelkezésre álló „adattenger” 1700 és 1920 közötti részét csoportosítja különféle szempontokból. Mindenekelőtt a 11 legfontosabb európai állam népességének szaporulatát mutatja be. E táblázatból, melynek csupán néhány átfogóbb, bennünket jobban érdeklő adatát emeljük itt ki, kitűnik, hogy Európa népessége, beleértve Oroszország ázsiai területeinek népességét is, az 1700. évi 124 millióról 1800-ig 192, 1920-ig pedig 487 millióra növekedett, ami annyit tesz, hogy a táblázat „első és második félidejében” együttesen négyszer, „második félidejében” pedig 2,5-szer lett nagyobb.

Ausztria–Magyarország lakossága 1700-ban 15,5 millió volt (Európa lakosságának 12,5%-a), 1800-ban 24,3 millió (12,7%), széthullásakor pedig 50,1 millió (10,3%). Az Orosz Birodalom 1700-ban 27,1 millió (21,9%), 1800-ban 46,6 millió (24,3%), 1920-ban 140,7 millió (28,9%) lakossal rendelkezett, azaz 1920-ig 1700-hoz képest meghatszorozódott, 1800-hoz képest pedig megháromszorozódott.

Oroszország mai területére számítva 1700-ban a lakosság száma 14 millió (11,3%), 1800-ban 26 millió (13,5%), 1920-ban pedig 88,8 millió (18,2%) volt, ami 1700 és 1920 között egyenlő a meghatszorozódással, 1800 és 1920 között a „háromegegésznyetizedszereződéssel”.

A népesség természetes szaporulata, bár egyes országokban, mindenekelőtt Franciaországban igen alacsony volt, a vizsgált időszak lakossági többszöröződéseit alapvetően határozta meg. A földrész szaporodási ezrelékei a következőképpen alakultak: 1801–1820: 6,4; 1821–1830: 9,6; 1831–1840: 7,4; 1841–1850: 6,9; 1851–1860: 7,3; 1861–1870: 8,9; 1871–1880: 9,3; 1881–1890: 10,6; 1891–1900: 11,1; 1901–1910: 12,3; 1911–1920: nincs adat.

Európa népességének növekedése, illetve az európai népesség bemutatott többszöröződéseinek ellenére következtek be, hogy intenzív volt a kivándorlás. 1800-tól összesen 57 635 000-re rúgott az új hazát keresők száma. Majdnem 30%-ukat Anglia „adta”, Oroszország részesedése 17,6%, Olaszországé 15,3%, Németországé 10,2%, Ausztria–Magyarországé 8,1%, Spanyolországé 7,6%, a többi európai országé 11% volt ebből a hatalmas tömegből. Az angolok volt gyarmatbirodalmuk benépesítéséről „gondoskodtak” főleg, a többi ország kivándorlóinak legfőbb célországa az USA volt.

Érdekesekek a szláv és a németül beszélő népek szám- és részesedési adatai a világ népességéhez viszonyítva. A szláv népeknél az adatsor a következő: 1800 – 51,7 millió (5,7%); 1850 – 79,3 millió (6,6%); 1900 – 126,8 millió (7,7%); 1920 – 164,3 millió

(9,1%); 1980-as évek – 287,4 (6,2%). A németül beszélőké pedig így: 1800 – 29,8 millió (3,1%); 1850 – 50,4 millió (4,0%); 1900 – 75,3 millió (4,4%); 1920 – 87,3 millió (4,8%); 1980-as évek – 98,7 millió (2,1%).

Ha csak az oroszokat és az NSZK-beli németek számát és a világ népességén belüli százalékarányát vesszük, a következő adatok birtokába jutunk:

Az oroszok 1800-ban 20,1 milliónyian (2,2%), 1850-ben 34,8 milliónyian (2,9%), 1900-ban 55,7 milliónyian (3,4%), 1920-ban 76,4 milliónyian (4,2%), az 1980-as években 141,8 milliónyian (3,0%) voltak.

A németországi németek adatai a következők: 1800-ban 21,9 millió (2,4%), 1850-ben 34,5 millió (2,9%), 1900-ban 51,7 millió (3,2%), 1920-ban 61,3 millió (3,4%), az 1980-as években 74,5 millió (1,6%). A kezdeti német többségből az 1980-as évekre majdnem dupla annyi orosz lett, miközben mindkét nemzet részesedése a világ népességéből lecsökkent.

Az ehelyüttl „közszemlére” referált adatok – ismételjük – csak töredékét teszik ki a szerző közleményében található adathalmazoknak. Ezek regionális és időbeli metszetekben felettebb sokféle elemzésre adnak lehetőséget. Közülük sokfélélt szerzőnk el is végzett.

Futala Tibor

Miért igazi forradalom mégis a huszita forradalom?

Patschovsky, Alexander: Revolučnost husitské revoluce. = Český časopis historický, 99. roč. 2001. 2. no. 231–252. p.

A közbeszéd gyakorta forradalomnak nevezi a huszitizmust, holott a történészek többsége azon a véleményen van, hogy az ókorban és a középkorban nem lehet forradalmakról beszélni, hanem csak lázadásokról, felkelésekről, hatalomváltásokról, polgárháborúkról stb. A forradalom az újkor „signum”-a.

Azonban a történészek között is akadnak olyanok, akik a közbeszédben szereplő megnevezés védelmében lépnek fel, és meg is indokolják tudományosan, hogy miért. A baj csak az, hogy indoklásuk egyoldalú: csak egy-egy, legtöbbször nem is a legfontosabb ismérv kiemelésével próbálják szándékukat sikerre vinni. Egyedül František Šmahel főként négy kötetes alapművében, a *Husitská revoluce* (Huszita forradalom) című munkában érzékeli a „forradalommá minősítés” korántsem egyszerű folyamatát.

Patschovsky is azok közé tartozik, akik forradalomnak tartják a huszitizmust, ám Šmahellel megegyezően, ő is amellet kardoskodik, hogy ezt csak komplex módon szabad megtenni. „Introitus”-ként Reinhart Kosseleck (a *Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland*. Stuttgart, 1984. című műben található) szócikkéből a „forradalommá minősíthetőség” négy kritériumát idézi. Ezek az alábbiak:

1. Az erőszak, mégpedig a szinte korlátolatlan erőszak alkalmazása, amely semmi és senki előtt nem áll le.
2. Az erőszak mint hosszú ideje tartó folyamatok eredménye, időbelileg meghatározott, lényegi és mélységbe ható dimenziókkal.
3. A társadalom életének valamennyi területét bevonni akaró tendencia.
4. Strukturális (átfogó és részletekbe menő) hasonlóság azokkal a forradalmakkal, amelyek forradalomként való megítéléséhez kétség sem fér.